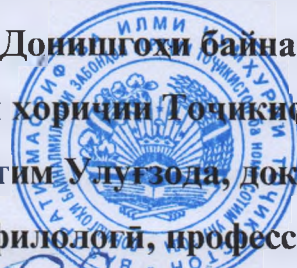

«ТАСДИҚ МЕКУНАМ»

Ректори Донишгоҳи байналмилалӣ забонҳои хориҷӣ Тоҷикистон ба номи Сотим Улуғзода, доктори илмҳои филологӣ, профессор

Гулназарзода Ж. Б.
«20» 05 соли 2024 с.

ТАҚРИЗИ МУАССИСАИ ПЕШБАР

Донишгоҳи байналмилалӣ забонҳои хориҷӣ Тоҷикистон ба номи Сотим Улуғзода ба диссертатсияи номзодии Умедҷони Лоикшо дар мавзӯи «Баррасии лингвистии диалектизмҳо дар осори Сорбон» барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзоди илми филология аз рӯи ихтисоси 10.02.01 – Забони тоҷикӣ пешниҳод гардидааст.

Мутобиқати муҳтавои диссертатсия ба ихтисос ё соҳаи илми эълоншуда. Диссертатсияи номзодии Умедҷони Лоикшо дар мавзӯи «Баррасии лингвистии диалектизмҳо дар осори Сорбон» таҳқиқоти илмӣ анҷомёфта ба шумор рафта, ба баррасии лингвистии диалектизмҳо дар осори Сорбон бахшида шудааст. Муҳтавои кори диссертатсионӣ барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзоди илми филология бо шиносномаи ихтисоси 10.02.01 – Забони тоҷикӣ пурра мутобиқат менамояд.

Саҳми шахсии довталаб дар ҳалли масъалаи илмӣ ё коркарди проблемаи илмӣ бо арзёбии аҳаммияти он. Мусаллам аст, осори омӯзиши адибон имконият медиҳад, ки дар таркиби ҷумла, хусусиятҳои савтӣ, рушди маъно ва имкониятҳои морфологию калимасозии он баҳои сазовор дода шавад. Баррасии масъалаи истифодаи диалектизмҳо дар осори мансури адибони тоҷик барои инкишофи нутқи ададбӣ ва адабии гуфтугӯии ҷомае, дарки матлаб, баёни кутӯҳу муҷаз, ҳозирҷавобӣ, бехтар

гардидани маданияти гуфтори одамони синну соли гуногун мусоидат менамояд.

Унвонҷӯ Умедҷони Лоикшо дар заминаи омӯзишу таҳлили асарҳои назарии донишмандони ватанию хориҷӣ асосҳои назариявӣю амалии таҳқиқи диссертатсиониро мушаххас намуда, маводи таҳқиқшавандаро дар асоси усулҳои муосири забоншиносӣ мавриди таҳлилу баррасӣ қарор додааст.

Бо вучуди ин, забон ва сабки осори Сорбон ҳанӯз ниёз ба омӯзиш дошта, муҳаққикону мунаққидон ҷо – ҷо дар омади гап ва ё дар радифи ҳалли масъалаи дигаре ба эҷодиёти Сорбон рӯ оварданд. Масалан, Р. Ғаффоров доир ба мавҷудияти масъала, вале мавриди баррасии пурра қарор нагирифтани осори Сорбон чунин қайде дорад: «Мо таҳлили муфассали забони асарҳои Сорбонро ба вақти дигар мавқуф гузашта, алҳол танҳо дар хусуси истифодаи калимаҳои лаҳҷавӣ баъзе мулоҳизаҳо баён мекунем. Сорбон дар истеъмоли ин категорияи луғавӣ рағбати махсус дорад. Танҳо дар ду повести вай «Санги Сипар» ва «Ҷӯғӣ» қариб 200 воҳиди шевагӣ истеъмомол ёфтааст. Ин калимаҳо аз ҷиҳати аҳаммияти худ хеле мухталиф буда, нишон додани зарурати услубии онҳо тадқиқоти махсусро талаб менамояд. Ҳоло ҳамин қадар метавон гуфт, ки дар ин миён калимаҳои ҳастанд, ки истифодаи онҳо муҳим ва ҷоиз аст, чунин калимаҳои низ дучор мешаванд, ки хеле маҳдуданд ва қодир нестанд, ки бо муродифҳои умумии халқии худ рақобат намоянд.» Вале Умедҷони Лоикшо вобаста ба имкони ҳеш доир ба диалектизмҳо дар осори Сорбон аз уҳдаи навиштани рисолаи илмӣ ба хубӣ баромадааст.

Мусаллам аст, ки истифодаи диалектизмҳо дар забони осори Сорбон зухуроти тасодуфӣ набуда, қабл аз ҳама, аз он ҷиҳат мақсаднок аст, ки ӯ забони адабӣ, меъёрҳои он ва таъсири тарафайни онҳоро бо нутқи лаҳҷавӣ хуб медонанд, дар муносибат бо забон, адабиёт ва маданияту сатҳи маърифатнокии миллати худ арҷгузор мебошад, дар ҷойе чун ҳомию пуштибони покизагии забони адабӣ баромад кунад,

чойи дигар барои рушду равнақ ва сарватмандии он аз ҳисоби истифодаи диалектизмҳо сахмгузор бошад.

Мубрами таҳқиқи мазкур, дар он низ зохир мегардад, мавзуи «Баррасии лингвистии диалектизмҳо дар осори Сорбон» дар забоншиносии тоҷик бори аввал сурат мегирад. Таҳқиқи он барои ҳалли масоили хусусиятҳои луғавию маъноии калима дар лексикология – вожагон, бо тағйироти савтӣ дучор омадани калимаҳо дар муҳитҳои гуногуни лингвистӣ, дар баҳши савтиёт нишон додани алоқаи байни услубӣ - услубҳои гуфтугӯӣ ва бадеӣ, мушкилоти фарҳанги гуфтор, муайян намудани байни шевашиносӣ ба забони адабии муосир ууслубиносӣ ва маданияти сухан мусоидат хоҳад кард.

Асосу бунёди назарӣ ва методологии диссертатсияи мазкурро таълифоти муҳаққиқони ватанию хоричӣ ба монанди В.В. Виноградов, Ф.П. Филин, Д.Н. Шмелёв, Г.О. Винокур, Е.М. Шанский, А.В. Калинин, О.С. Ахманова, О.Б. Сиротина, А.И. Ефимов, А.А. Брагина, В.Н. Прохорова, А.И. Фомина, В.С. Расторгуева, Н. Маъсумӣ, Р. Гаффоров, Б. Камолиддинов, Ҳ. Мачидов, Ш. Исмоилов, Ғ. Ҷураев, С. Раҳматуллозода, Н. Гадоев ва дигарон ташкил медиҳад.

Навгонии илмӣ таҳқиқ қабл аз ҳама, дар он инъикос менамояд, ки ба сифати мавзӯ ва масъалаи илмӣ дар забоншиносии тоҷик дар шакли рисолаи алоҳидае, ки дар он як қабати луғавии забон – диалектизмҳо дар осори адиби барҷастаи тоҷик, ки дар осори онҳо ӯ унсурҳои луғавии гӯйишҳои шимолӣ, лаҳҷаҳои гузарандаи водии Ҳисор, шеваи ҷанубӣ бо мақсадҳои гуногун дарҷ ёфтаанд, ба тариқи муқоиса бори нахуст баррасӣ мегардад.

Аҳаммияти назарӣ ва амалии таҳқиқ аз он иборат аст, ки он дар омӯзиши омилҳои истифода ва навҳои гуногуни диалектизмҳо дар забони осори давраи истиқлол, махсусан, забони ин давраи Сорбон аҳаммияти назариявии махсус дорад. Масъалаҳои назариявии фароҳамомада барои такмил ва ҳалли мушкилоти назариявии фанҳои

забони адабии ҳозираи тоҷик (бахши лексикология), услубшиносӣ ва маданияти суҳан, ки дар сатҳи зарурӣ пажӯҳиш наёфтаанд мусоидат карда метавонанд.

Соҳтор ва ҳаҷми диссертатсия ба талаботи низомнома ҷавобгӯ буда, аз феҳристи ихтисораҳо, муқаддима, се боб, хулоса, пешниҳодҳо ва феҳрасти осори таҳқиқӣ мавриди истифодаи унвончӯ қарорёфта иборат буда, 188 саҳифаи чопи компютериро дар бар мегирад.

Дар муқаддимаи диссертатсия мубрамияти мавзуи таҳқиқ, дараҷаи таҳқиқи мавзӯ, робитаи таҳқиқ бо барномаҳо ва мавзӯҳои илмӣ, тавсифи умумии таҳқиқ – мақсаду вазифаи таҳқиқ, предмет ва объекти таҳқиқ, асосҳои назариявӣю методологии таҳқиқ, усул, сарчашма ва наwgонии таҳқиқ, нуктаҳои ба ҳимоя пешниҳодшаванда, аҳаммияти назариявӣ ва амалии таҳқиқ, мутобақати диссертатсия бо шиносномаи ихтисоси илмӣ, саҳми шахсии унвончӯ дар таҳқиқи мавзӯ, тасвиби амалии натиҷаҳои таҳқиқ, нашри таълифоти илмӣ дар мавзуи диссертатсия, соҳтор ва ҳаҷми диссертатсия дарҷ гардидаанд.

Боби якуми диссертатсия – **«Диалектизмҳо, мафҳум, таъйинот ва зарурати истифодаи онҳо дар асарҳои Сорбон»** ном дошта, аз чор фаслу чор зерфасл таркиб ёфтааст. Боби мазкур фарогири маълумоти муфассал доир ба мафҳуми диалектизм, шарҳи диалектизм аз дидгоҳи муҳаққиқони рус, тафсири истилоҳи диалектизм аз нигоҳи усубшиносии рус, диалектизмҳо объекти пажӯҳиши шевашиносии тоҷик, диалектизмҳо мавзуи баҳси услубшиносӣ, вазифаи диалектизмҳо дар забони асарҳои Сорбон мавриди баррасӣ қарор мегиранд. Истилоҳи диалектизм аз калимаи юнониасли «*dialektos*» гирифта шуда, маънои тоҷикии он «гуфтугӯ, шева, лаҳча» мебошад.

Оид ба мафҳуми диалектизм дар забоншиносии рус муҳаққиқон аз нимаи дуюми садаи ХХ шуруъ карда, бештар ибрази ақида намудаанд.

Тибқи андешаҳои Б.Н. Головин «Диалектизмҳо – вожаҳои ба ягон шеваю лаҳҷа хос» мебошанд, ки чун иртибот дар забони умумӣ истеъмом намеёбанд (Головин, 1996, с.94).

Мулаҳизаҳои Ф.П. Филин дар ин бобат нисбатан домани фарохтар дорад: «Муайян намудани меъёри диалектизм ба аёният ё воқеияти ифодакунандаи он дар тасавури мо, ки ба ҳамин рӯйдод равона шудааст, марбут нест, балки ба худӣ калима ва ба мақома, ки он дар таркиби луғавии забон пайдо кардааст, алоқаманд аст» (Филин, 1996, с.19).

Унвонҷӯ дуруст қайд менамояд, ки диалектизмҳо, ки дар забони осори Сорбон танҳо як функцияи услубиро адо кардаанд, кам нестанд, зеро бештаринашон хусусияти истилоҳӣ ва этнографӣ дошта, бе истифодаи онҳо нутқи персонаж дар маҳаллотӣ тасвири воқеаҳо таъсири эстетикӣ бахшида наметавонад ва ҳаққонияти худро гум мекунад.

Аз баррасии ин самти фаъолияти нависанда бармеояд, ки ӯ донандаи хуби забони тоҷикӣ, таърихи он, шохаҳои шевагии забонамон маҳсуб ёфта, дар қадом услуби гуфтор қорбаст шудани қадом калимаро хеле хуб медонад. Аз ин рӯ, вобаста ба маҳалли ба вуқӯъ омадани ҳодисаҳои асар диалектизмҳо зарурӣ интихоб ва мавриди истифода қарор гирифтанд.

Боби дуюми диссертатсия «**Таснифоти диалектизмҳо ва таҳқиқи луғавию маъноии онҳо дар осори Сорбон**» унвон дошта, чор фаслу се зерфасл таркиб ёфтааст, ки оид ба масоили таснифоти диалектизмҳо, диалектизмҳои фонетикӣ, лексикӣ, семантикӣ мавриди арзёбӣ қарор гирифтааст.

Бояд тазаққур дод, ки диалектизмҳо монанди калимаҳои забони адабӣ дар вазъи таҳаввулот ва нашъунамои мудом қарор дорад. Доир ба диалектизмҳои фонетикии гурӯҳи исм, сифат, шумора ва ҷонишин, феълӣ, зарф, инъикоси ҳодисаи мувофиқат дар ҳиссаҳои ёридихандаи нутқ ҳодисаи мувофиқат дар воситаҳои грамматикӣ; мувофиқати овозҳо;

мувофиқати овозҳо дар бандакҳои хабарӣ; ҳодисаҳои афзоиши овозҳо; ҳодисаҳои ҷойивазкунии овозҳо (метатеза); ҳодисаҳои ихтисоршавӣ ва афтидани овозҳо мавриди баррасӣ қарор гирифтааст.

Доир ба се навъи диалектизмҳо (махдудистеъмол, фарохистеъмол ва этнографӣ) маълумот оварда шудааст: 1) диалектизмҳои махдудистеъмол: Садо паст ва хеле малеху меҳрубона буд, ки моро низ бояд аз **хафол** бибарорад (Ш.СШ, № 8, 2015, с.16); диалектизмҳои лексии фарохистеъмол: Мебуд аз баландиҳо Зуза мекашид, пайғом мефиристонд, ки дар талоши ҳаётим risksи **башкон** меҷӯям (З. СШ, № 10, 2016, с.21); 3) диалектизмҳои этнографӣ: Лекин ун ризқа **мардон** рӯнда натавонанд. Гӯё як мардак мурғхонаашро ҷудо карда дода будааст (Р. СШ, 2010,1 с.56).

Сорбон дар нутқи гурӯҳи этникии лулиён (ҷугӣ) вожаи маъруфи тоҷикии **барра** (бачаи гӯсфанд)-ро ба маънои маҷозии «писар, фарзанд» ин гуна кор фармудааст: - Ана ҳамин ҳамсоҷдухтар, **баррем** (Ҷ. СШ, 2, 2019, с.22).

Боби сеюми диссертатсия: «**Гурӯҳбандии мавзуии диалектизмҳо ва хусусиятҳои луғавию семантикии онҳо дар осори Сорбон**» номгузорӣ шуда, аз се ҷағрафӣ зерҷағрафӣ иборат аст, ки оид ба гурӯҳбандии мавзуии диалектизмҳо ва хусиятҳои луғавию семантикии онҳо дар осори Сорбон, диалектизмҳои предметӣ, ғайрипредметӣ (сифатӣ) ва навъҳои он мавриди арзёбӣ қарор гирифтааст.

Дар ин боб доир ба инъикоси ҳодисаву воқеаҳо дар осори Сорбон бо истифода аз калимаҳои умумихалқӣ ва диалектизмҳои маҳаллӣ хеле гуногунранг сурат гирифтааст, ки онҳо аз рӯи ифода, маъно ва вазифаашон дар нутқ бағоят рангин мебошанд. Корбурди диалектизмҳои предметӣ ва ғайрипредметӣ барои дарки моҳияти асари бадеӣ муносибу мувофиқтар аст, зеро ки онҳо ба забон ва нутқи хонанда наздик мебошанд. Матлаб ва ҳадафҳои услубии нависанда тавассути истеъмоли диалектизмҳо осонтару сабуктар ба даст меояд.

Муҳаққиқ бар ин назар аст, ки аксарияти диалектизмҳои сифатии баррасигашта ҳам дар нутқи персонажҳо ва ҳам дар нутқи тасвирии нависанда истифода гардида, ҷиҳати образнокии тасвир, таъмини воқеияти рӯйдодҳо, фардикунонии нутқи иштирокчиёни воқеаҳо дар романҳои Сорбон мусоидат кардаанд.

Муаллиф ҳарчанд дар интиҳои ҳар боб хулосабарорӣ карда бошад ҳам, боз дар қисмати хулосаи диссертатсия натиҷаҳои назарраси таҳқиқи мавриди назарро дар шонздаҳ банд ҷамъбаст кардааст, ки ин аз нуктасанҷ ва дақиқназар будани ӯ гувоҳӣ медиҳад.

Диссертатсияи Умедҷони Лоикшо дар мавзуи «Баррасии лингвистии диалектизмҳо дар осори Сорбон» бахшида шудааст, ки унвонҷӯ аз уҳдаи таҳлилу баррасии он ба хубӣ баромадааст. Мавсуф бо таъя ба андешаҳои олимону муҳаққиқони соҳа оид ба осори Сорбон дар диалектизмҳо ақидаҳои хешро иброз дошта, хулосаҳои амиқи илмӣ баровардааст, ки дар забоншиносии тоҷик, аз ҷумла ба масоили забон ва услуби асари бадеӣ ва мушкилоти лаҳҷашиносии тоҷик аҳаммияти калони илмиро доро мебошад.

Эродҳо ба диссертатсия. Диссертатсия дар доираи пажӯҳишҳои илмӣ навишта шудааст, бо вучуди муваффақиятҳои зиёди илмӣ доштан, дар он баъзе камбудҳои ҷойдоранд, ки ба назари мо рафъи онҳо аз тарафи муаллиф ба манфиати кор хоҳад буд:

1. Хуб мебуд, дараҷаи омӯзиши мавзӯ аз таснифи шеваҳои забони адабии муосири тоҷикӣ оғоз мегардид;

2. Дар қисмати муқаддимотии диссертатсия (с.23-27) агар аз мақолаву таҳқиқоти солҳои охир нашрнамудаи муҳаққиқони соҳа иқтибосу ишораҳо оварда мешуд, мазмуни кор боз ранги дигар мегирифт;

3. Муҳаққиқ ҳангоми овардани иқтибосот (с.43-44) аз забони русӣ онҳоро ба забони тоҷикӣ тарҷума накардааст;

4. Баъзе истилоҳоти соҳа дар шакли забони русӣ оварда шудааст, ҳол он ки бархеи онҳо гунаҳои тоҷикӣ доранд функсия (с.40) (территориявӣ (62), предметӣ (с.62), приёмҳои эҷодӣ (с.63), тип (с.121), элемент (с.8);

5. Хронологияи таҳқиқи асарҳои илмӣ риоя нашудааст (с.62);

6. Баъзан, бемаврид ва такрор омадани таркиби «Нависандаи маъруфи тоҷик – Сорбон» ва «нависандаи маъруфи тоҷик»

Албатта, ин иштибоҳот сатҳӣ буда, арзиши аслии диссертатсияро кам намесозанд. Диссертасияи Умедҷони Лоикшо дар мавзуи «Баррасии лингвистии диалектизмҳо дар осори Сорбон» таҳқиқоти илмӣ анҷомёфта буда, масъалаҳои пешниҳодшуда дар он ҳалли худро ёфтаанд.

Дар мачмуъ, диссертасия ва автореферати Умедҷони Лоикшо таҳти унвони «Баррасии лингвистии диалектизмҳо дар осори Сорбон» барои дарёфти дараҷаи номзади илмҳои филологӣ аз рӯи ихтисоси 10.02.01 – Забони тоҷикӣ пурраву мукаммаланд ва ба талаботи «Низомнома»-и Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷавобгӯ буда, муаллифи рисола барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои филологӣ сазовор мебошад.

Тақризи муассисаи пешбар дар асоси муқаррароти қабулшуда, махсусан бандҳои 76, 77, 79 ва 81, ҳамчунин ба талаботи бандҳои 31-37-уми Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ, ки бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 июни соли 2021, №267 тасдиқ шудааст, таҳия ва пешниҳод шудааст.

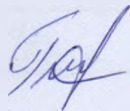
Тақризи аз ҷониби Каримов Самариддин номзади илмҳои филологӣ, устоди кафедраи забоншиносӣ ва журналистикаи факултети филология ва журналистикаи Донишгоҳи байналмилалӣ забонҳои хориҷии Тоҷикистон ба номи Сотим Улуғзода омода гардида, дар ҷаласаи кафедраи мазкур муҳокима ва ҷонибдорӣ шудааст.

Дар ҷаласаи кафедра иштирок доштанд: 21 нафар.

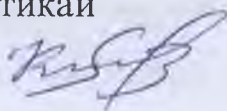
Натиҷаи овоздиҳӣ: «тарафдор» – 21 нафар, «зид» – нест, «бетараф» – нест. Суратчаласаи кафедра №10, аз 16-уми майи соли 2024.

Раиси ҷаласа:
мудири кафедраи забоншиносӣ
ва журналистикаи ДБЗХТ ба номи
С. Улуғзода, номзади илмҳои
филологӣ, дотсент

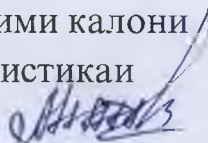
Сафарова Гулчехра
Файзовна

Эксперт:
номзади илмҳои филологӣ, устои
кафедраи забоншиносӣ ва журналистикаи
ДБЗХТ ба номи С. Улуғзода

Каримов Самариддин

Котиби илмии ҷаласа:
номзади илмҳои филологӣ, муаллими калони
кафедраи забоншиносӣ ва журналистикаи
ДБЗХТ ба номи С. Улуғзода

Мамадаминова Замира
Бахтиевана

Имзоҳои н.и.ф., дотсентон Г.Ф. Сафарова,
С. Каримов ва З.Б. Мамадаминовро тасдиқ менамоем:
Сардори раёсати кадрҳо ва корҳои
махсуси ДБЗХТ ба номи С. Улуғзода

Юсупова Бибиҷон
Ғаниҷонова

«16»-уми майи соли 2024

Нишонӣ:

734019, Ҷумҳурии Тоҷикистон,
ш. Душанбе, кӯч. Муҳаммадиев 17/6
Тел.: +992 372 32 50 00
Факс: +992 372 32 50 00
Сомона: www.ddzt.tj.
E-mail: ddzt@ddzt.tj